

VARELA [TORTAJADA], Javier: *Eugenio D'Ors (1881-1954)*, Barcelona: RBA Libros, 2017.

JOSEP MURGADES
Universitat de Barcelona
murgades@ub.edu

Ideology, like halitosis, is in this sense what the other person has.

Terry Eagleton

No ens trobem davant cap subproducte (altrament no li escauria d'aparèixer ressenyat aquí). I això en el doble sentit que, primerament, no es tracta d'una hagiografia (el mateix autor confessa no simpatitzar amb el seu biografiat: p. 12). Però tampoc, segonament, d'una «papugrafia» (no hi ha incomprensió ni menys estigmatització d'aquest; com a molt una lectura sovint esbiaixada: vegeu més avall).

Això vol dir que Varela treballa amb una bibliografia considerable; que la majoria d'afirmacions, per bé que no pas totes, hi són prou documentades; que de tot plegat es deriva més de coneixement interpretatiu i factual entorn del personatge objecte d'estudi. (A objectar només, si de cas, l'escàs reconeixement operatiu del deute contret amb l'aportació d'anteriors biògrafs: Vicente Cacho Viu, l'un; però sobretot Enric Jardí Casany, l'altre. Només esporàdicament citats, i encara, d'aquest, sols per afirmar, a banda alguna altra menció volandera, que hauria escrit «en castellano», p. 206, una biografia altrament publicada de manera simultània el 1967 per Aymà tant en castellà com en català.)

Si procedíem llavors, *more orstano*, a destriar el gruix d'aquesta aportació en la seva doble vessant d'anècdota i de categoria, apreciarem entre d'altres, i pel que fa a la primera, notícies vàries. En l'àmbit més personal, sobre el casament amb Maria Pérez-Peix (ps. 81-82) i força ulterior procés de divorci (p. 334); el seu lligam amb dones altres, com María Adelia de Acevedo Larrazábal (ps. 235-236, 401) o amb Josefa Fernández Castillejo, «Nucella» (ps. 400-401); la militància dels fills en l'exèrcit franquista (p. 400). En l'àmbit professional, sobre les mal-reeixides oposicions a càtedra el 1914 (ps. 133-140) o les seves no sempre còmodes relacions amb la intel·lectualitat espanyola (ps. 140-143, 273, 304-305) i menys encara amb l'estament polític-militar (p. 418) o amb l'eclesiàstic (p. 414).

(En un tal ordre d'informacions, valgui aquí reportar, a tall de mera complexió d'aquestes, dues anècdotes sucoses extretes de la transmissió oral. Relacionable l'una amb el que afirma l'autor sobre el fet de ser «harto probable que Víctor d'Ors, militante falangista, conociera de cerca <de> José Antonio», p. 364. Doncs sí, el juliol de 1982, don Víctor, «en català pur i escaient» com el de la Ben Plantada, va revelar a qui signa la present ressenya que el capitost de la Falange s'hauria adreçat al primogènit d'Ors tot dient-li: «Víctor, ¡tú serás mi Juan Bautista!»,

amb la qual cosa queda clar en qualitat de qui es veia a si mateix el *camarada* José Antonio. Relacionable l'altra amb el *calembour* mofeta que feien córrer per Madrid: *Œuvres de Ors* o *Hors d'œuvres?*, p. 305. Doncs bé, el 1991, en el marc d'un *Curso de verano* de la Universidad Complutense en el Escorial, també aquest mateix ressenyador va sentir-li comentar a Aranguren, tot divertit i jocós, que, en els *mentideros* madrilenys, a Ors era costum anomenar-lo: «Eugenio D'Os». «—¿D'Os?—. —Sí, perquè el *number One* indiscutible era Ortega...». Sense comentarís.)

Passant ara a l'altra vessant, la categòrica, hi ha també anàlisis remarcables. Entre moltes d'altres, el fet de constatar la innegable tendència d'Ors a l'antihistoricisme (p. 257) i la seva subsegüent connivència amb autors com Mircea Eliade (p. 296), amb tot el desplegament teòric que fa entorn dels anomenats *eones* (ps. 296, 324-325, 373) i la concepció cíclica resultant que professa de la història (p. 372). Proclivitat semblantment per tota mena d'aparat ritual i pompós (ps. 370, 466) i compromís vivencial amb una *política de misión* (ps. 372-375, 440), disposada fins i tot —com cabria afegir pel nostre compte— al que ara avui hem acabat designant amb el nom de postveritat. I tot de valoracions sintèticament formulades que no hauria de costar gaire poder subscriure pel nostre compte: «La principal característica de la estética orsiana consiste en las correspondencias que parecen producirse entre el arte y otras manifestaciones de la cultura» (p. 452); «La persona [d'Ors] se había confundido con el personaje» (p. 271); «su ocupación favorita: él mismo» (p. 281); «Las máscaras habían suplantado al personaje; la anécdota a la categoría» (p. 483).

En nom baldament sigui, doncs, d'un possibilisme més comportable en el món de la cultura —sempre tan precaritzada ella— que no pas en el de la política —on cal mostrar-se d'habitud molt més inflexible—, és que bé s'hi val llavors a fer *lato sensu* un balanç positiu d'aquesta enèsima contribució a la bibliografia orsiana.

És altrament el tothora pacient lector qui ha de decidir fins a quin punt, en una obra d'aquestes característiques, són rellevants i, doncs, més o menys tolerables, o no, perles diverses com la guarneixen. Heus-ne aquí algunes. Trabucament de noms: «Romà Jorí [per Jorí]» (ps. 118, 130, 145); «Francesc [per Joaquim] Horta» (p. 115); «Léon [per Marcel] Robin» (p. 150); «Vicenç [per Josep Vicenç] Foix» (p. 163); «Francisco [per Joaquín] Maurín» (p. 239); «Oudald [per Osvald] Cardona» (p. 541); «Mariano [per Mario] Aguilar» (ps. 197, 203, 206, 537). Capgirament de nom real amb heterònim (Francisco Madrid era aquell i Carlos Madrid aquest, no pas a l'inrevés: p. 218). Bescanvi de noms de fonts i, en conseqüència, de persones: Josep Carner i Puig-Oriol és Jaume, i Jaume Carner i Romeu, Josep (p. 566 i remissions corresponents), amb tot el desgavell que se'n deriva. Invenció de personatges fantasmagòrics: no hi va haver cap «trovador medieval» de nom Guerau de Liost (p. 92), que era un simple pseudònim imaginari; tampoc mai cap «Joan Sabat» va exercir de «profesor de la Escuela de Bibliotecarias» (p. 203). El qualificatiu de «filòlogo arriscado» aplicat a Joan Alcover

(p. 129) fa pensar si el nostre autor no el pren per mossèn Alcover. Més evident és l'error de situar Valls com a capital de la comarca del Baix Camp (p. 226), Vilanova i la Geltrú a la província de Tarragona (p. 473), i el d'acabar confonent aquella amb Vilafranca del Penedès (ps. 473 i 476). Així com també el d'atribuir a «Josep Fontana» [= José María Fontana Tarrats] un estirabot jocós (p. 399) que qui va tenir en realitat per protagonista, davant Ors, va ser Pau Font de Rubinat. O en el sempre procel·lós àmbit de la llengua: la *e* de *Déu*, a diferència de la de *deu*, no és «muda» (p. 105), sinó tancada; no és «la ortografia orsiana» qui pot induir Vicente Cacho Viu a error de transcripció (p. 235), sinó, en tot cas, la cal·ligrafia; l'etimologia de *sometent* no té a veure amb «som atent!» (p. 122), sinó amb *so metent*. I, encara, el desconeixedor de com va anar la brega per la supressió o per la conservació de la lletra *b* en el procés de fixació de la moderna ortografia catalana, pot acabar creient, davant la redacció embullada que es fa del tal episodi (p. 91), que Ors era partidari d'aquella i no d'aquesta.

Però bé: aquí pau i després glòria si fos aquesta una ressenya tota convencional d'un llibre que no ho fos menys. Només que... només que aquest, sense tampoc ser gens original en el seu plantejament de fons (vegeu la pura delícia de «Prólogo», en especial les ps. 14-15, de Dalmacio Negro Pavón a la reedició del *Diccionario Filosófico Portátil* d'Ors publicada per Criterio Libros el 1999), de «convencional», poc n'és pas gaire.

Així, abans d'entrar ara en el debat ideològic a què es presta, sobta que, en la biografia d'un escriptor de pedra picada, tres de les seves obres literàriament més significatives, en les lletres catalanes primer, però després per extensió també en les espanyoles —*Gualba, la de mil veus* (1915), *Lliçó de tedi en el parc* (1916), *La Vall de Josafat* (1918)—, no hi siguin portades a col·lació més que de manera ocasional, i, encara, com en el cas de la segona, a efectes merament burlescospectius (p. 264).

Què ha passat? Doncs que l'interès per Ors de Javier Varela Tortajada —¿res a veure, per cert, amb el seu insigne homònim José Enrique Varela e Iglesias?— no apunta ni de molt tant al literat com a l'ideòleg. I, encara, d'aquest, a la pretesa deriva que, de «partidario del nacionalismo catalán, en su versión más radical» (?!, p. 9), l'hauria dut, talment un fill pròdig, a la militància en una cosa tota altra, ja que, evidentment, «nacionalismo» i «falangismo» foren dinàmiques del tot diferents (p. 12), oi més quan aquest últim «no era de derechas ni de izquierdas» (!, p. 369).

Traduït més en termes dels nostres dies: la tesi de Varela il·lustra de meravel·la, tot servint-se de la singladura vital d'Ors, els supòsits vertebradors del *no nacionalismo* (?) espanyol avui tan en voga. Aquell que sorgeix com a projecció (en el sentit freudià del terme: el llatínisme *Projektion* en aquest cas) d'aquelles qualitats, sentiments i desigs que el subjecte, individual o col·lectiu, rebutja o no està disposat a reconèixer en si mateix i que, per tant, alleua en exclusiva a l'altre.

Tota mena de penjaments recauen llavors en ploma de Varela a propòsit del catalanisme polític de les primeres dècades del segle xx. Amb ignorància delibe-

rada que aquest, fins fa pràcticament quatre dies, i tret de comptadíssimes excepcions abans, mai no va ser el que a hores d'ara sol entendre's per «independentista».

Ors és presentat així com un «nacionalista exaltado, xenòfobo, antisemita...» (p. 59), d'un «catalanismo rabioso» (p. 210), com fóra propi d'un «catalanista *enragé*» com ell (p. 452; a remarcar com el nacionalisme d'altri mai no pot ser simplement *engagé*, ha de ser per força *enragé*). Rovira i Virgili és vist com «un nacionalista radical [...] un ideólogo del separatismo a ultranza» (p. 482). Els principis d'Acció Catalana foren els de «un nacionalismo virulento, rayano con el separatismo» (p. 244; és prou sabut que la violència més bèstia mai no és patrimoni del *no nacionalismo* propi ni de cap *unionismo*, sinó només del nacionalisme aliè). La «nación a colonizar» per Catalunya era evidentment Espanya (p. 241; ni pensaments doncs que la tal dinàmica pogués transcórrer exactament a l'inrevés). La premsa escrita en català és òbviament «nacionalista» (ps. 103, 193). El refús de Fabra a acceptar la candidatura que li oferien a la RAEL no és fruit de la conseqüència intel·lectual d'aquest davant una estratègia assimilista clarament desvirtuadora, sinó que n'és responsable «el purismo nacionalista» (p. 278), etc.

L'animadversió latent de Varela envers tot nacionalisme que no sigui el seu es manifesta igualment en forma d'antífrasis malèvoles (¿com no veure'n en l'afirmació: «Barcelona, en los tiempos felices de Prat de la Riba», p. 269, quan just abans ha parlat d'«aquel periodo de turbulencia intelectual que fue el *noucentisme*», p. 268); de concessions lingüístiques de què aviat cal prescindir («Las palabras son importantes. Pongámoslas en castellano», p. 81); de no gaire subliminals pronunciaments a favor del secessionisme lingüístic («la unidad del catalán y su pretensión de ser la denominación exclusiva para las lenguas habladas en los territorios de la antigua Corona de Aragón», p. 279), etc.

Però tornem pròpiament a Ors. Començant per enquadrar contrastativament el seu *nacionalismo*, així com el de la Lliga (que, per cert, s'adjectivava simplement de «Regionalista», com el CADCI —en una sigla que hauria calgut desenvolupar per al lector forà, p. 42— ho feia només d'«Autonomista»: Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria), amb el que coetàniament gastaven i practicaven (és un simple botonet de mostra) José Martos O'Neale (gobernador civil a la província de *Lérida* per aquells anys) i Julio Amado y Reygondaud de Villebardet a *Peligro Nacional. Estudios é impresiones sobre el catalanismo* (Madrid: 1901). I qui es prengui la molèstia de comparar entre aquest i el «breviario insuperado de ideología nacionalista» que era, segons Varela (p. 79), *La nacionalitat catalana* (1906) de Prat de la Riba, que jutgi...

El capficament identitari del nostre biògraf l'impedeix de fer lectures en clau no de conflictivitat nacional(ista) com fa ell, sinó d'aquella altra conflictivitat per què es regeix en primordial instància la dinàmica històrica: la de classes. Haver pres en consideració un articlet sobre «Per què Xènius va dir el mateix que Eugenio D'Ors?» (a *1616. Anuario de la SELGYC*, 1988-1989, ps. 125-130) potser l'hauria ajudat així a entendre la trajectòria del personatge, deguda més a raons

infraestructurals que no pas superestructurals, i només circumstancialment motivada pel caràcter «camaleónico» d'aquest (ps. 13, 255, 434); no tan contradictòria, doncs, en el fons.

Altrament, posat Varela a admetre, amb obvi encert, que «en cierto sentido puede entenderse la producción [d'Ors] posterior a 1923 como un ejercicio de reescritura» (p. 340), hauria pogut també actuar amb conseqüència i, doncs, atènyer-se més al *Glosari* primigeni (1906-1921).

Això, per il·lustrar-ho només amb uns pocs exemples, li hauria permès descobrir la falsedat del «testimonio de un amigo de juventud» (que enlloc Varela no documenta) segons el qual Ors no «citaba nunca» «los autores de primer orden contemporáneos ibéricos» (p. 70): basta una consulta a l'Índex onomàstic de l'edició del *Glosari 1906-1910* (1950) per comprovar-ho; o simplement llegir-se només la glosa «Els noucentistes espanyols» (12-7-1907). On Ors estableix l'equació sinonímica entre *noucentista* i *estructural* (p. 99) és ja a la glosa «De l'estructura» (1-6-1911). La citació sobre Goethe, en traducció espanyola evidentment, de la pàgina 484 procedeix de la glosa de 15-5-1918 de *La Vall de Josa-fat*. La mateixa sentència que serveix per encapçalçar el llibre, entre la pàgina de crèdits i la del «Contenido», és literalment extreta de la glosa «Tot està a mig dir» (27-7-1920). I no és cert que Ors s'apropiés d'una dita de De Maistre «sin citar la procedencia» (p. 371): prou ho havia fet a les gloses «Els mals camins» (17-6-1912) i «Chateaubriand» (11-1-1918, ed. del matí).

I punt. Amb només, això sí, una postil·la a tot plegat. És el cas que l'obra aquí ressenyada ha estat guardonada amb el Premio Gaziel de Biografías y Memorias 2016. Res a dir. Entra dins la lògica del tatxín-tatxon institucional el fet que la premiessin i que figuressin, en el jurat, un penell, una directorassa i un patumet. Ara: ¿què hi feien dos historiadors de reconeguda solvència? Si el biografat en termes com els aquí mostrats hagués estat, per exemple, un Jaume Vicens-Vives o un Francesc Cambó, ¿també haurien assentit-consentit-distingit? ¿O és que ni competents professionals com aquests no es llegeixen les obres que concorren en uns tals certàmens?

VIDAL MUNAR, Isabel: *Bernat Vidal i Tomàs i el quinzenal Santanyí*, Palma-Barcelona: Edicions de la UIB - Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Ajuntament de Santanyí, 2016.

JOAN MAS I VIVES
Universitat de les Illes Balears
joanmasvives@gmail.com

El quinzenal *Santanyí* aparegué entre el gener del 1958 i el juny del 1965 i es convertí en una de les publicacions més interessants de la represa cultural de la post-